

**ՀԱՅԻ ԿԵՐՊԱՐԸ ՀՈՄԱ ԶԱՍԵՄԻԻ «ԱԽԹԱՄԱՐ»
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՈՒՄ**

Բազմադարյա պատմություն ունեցող հայ-իրանական փոխառնչակցության յուրահատուկ դրսևորումն է թե՛ իրանցիների ներկայությունը հայ գրականության մեջ և թե՛ հայերին՝ իրանական պոեզիայում և արձակում: Անդրադառնալով հայերի կերպարին պարսից գրականության մեջ՝ պետք է հիշենք, որ իրանական գրականության թերևս բոլոր շրջափուլերում էլ առկա է հայը: Իրանական ժամանակակից գրականության մեջ իրանահայ համայնքը և անհատապես հայը պատկերված են Մոհամմադ Ալի Զամալզադեի ուղեգրություններում, Մոջթաֆա Բոգորգ Ալավիի «Մենյակիս պատմությունը», Սադեդ Չուֆաթի «Իրիկնավարտ», Մոնիրու Ռավանիփուրի «Հերոս», Փաքսիմա Մոջավեզիի «Քառասունութ աստիճան», Ռեզա Ամիր Խանիի «Հայ Նասերը» և այլ պատմվածքներում: Ուշագրավ է իրանահայ արձակագիր Ջոյա Փիրզադի ստեղծագործությունը, որտեղ դեպքերը մեծավ մասամբ զարգանում են հայ համայնքում (հատկապես՝ «Լույսերը ես կհանգցնեմ» վեպը): Իրանական արդի վեպերից կարելի է նշել Գոլի Թարադիի «Վերադարձ», Ռեզա Ամիր Խանիի «Ես՝ Նրանը» և մի շարք այլ երկեր, որոնցից յուրաքանչյուրում հայը պատկերված է յուրովի:

Մեր աշխատանքում կանդրադառնանք ամերիկաբնակ իրանցի ժամանակակից հեղինակ Հոմա Զասեմիի «Ախթա-

մար» ժողովածուին և մասնավորապես՝ այն պատմվածքներին, որոնց գեղարվեստական առանցքը հայ կամ հայկականությունն է: Հոմա Ջասեմին ծնվել է 1963 թվականին Թեհրանում: Բարձրագույն կրթությունը հոգեբանության բնագավառում ստացել է Թեքասի համալսարանում: Մի շարք պատմվածքների, գիտական հոդվածների հեղինակ է: Նա այժմ բնակվում է ԱՄՆ-ում: 2021 թվականին Իրանում լույս տեսավ նրա պատմվածքների առաջին ժողովածուն՝ «Ախթամար» խորագրով¹:

Տասնյոթ պատմվածքներից բաղկացած այս ժողովածուի երկու՝ «Ախթամար» և «Անետն ու Այլինը» պատմվածքները հայերի մասին են, իսկ գլխավոր կերպարները՝ իրանահայեր:

Ուշագրավ է «Ախթամար» պատմվածքը, որի վերնագիրը կարդալիս արդեն հայ ընթերցողի աչքի առջև պատկերվում է հայկական հայտնի լեգենդը, և մտածում է՝ միթե պատմվածքը հյուսված է այդ պատումի շուրջ, կամ ինչո՞ւ է օվկիանոսից անդին բնակվող մի իրանցի հեղինակ անդրադարձել հայկական լեգենդին: Հարց է առաջանում՝ այստեղ հեղինակը դիմել է գրական հնարքի՞, թե՞ դա զուտ արտահայտչամիջոց է՝ պատումին ավելի խորքայնություն և գեղեցկություն տալու համար: Հարցի պատասխանը տվել է հենց ինքը՝ Հոմա Ջասեմին, իր հարցազրույցներից մեկում: «...Ամեն ինչ սկսվեց Սպահանի կամուրջներին նմանվող կամուրջի վրա մի աղջկա նկարի նայելուց: Մի օր փնտրում էի Գուզլի քարտեզները՝ պատմվածքիս համար իսկական հրուշակեղենի խանութի անուն գտնելու համար և «Ախթամար» հրուշականոցի անունը տեսա: Չհասկանալով, որ ենթագիտակցությանս մեջ ձևավորվում է

---

¹ پدرم/هما جاسمی <https://shahrvand.com/archives/109480>, 21.12.2021.

պատումի մի հատվածը, հետաքրքրությամբ փնտրեցի բառի իմաստը և իմացա հայկական «Ախթամար» լեզենդի մասին։ Պատմվածքը գրելը քանիցս թողեցի, բայց ժամանակ առ ժամանակ թափառում էի Սպահանի հին լուսանկարների մեջ, մինչև որ մի օր տեսա Հոլսթրի և նրա հայ կնոջ նկարը։ Պատկերացում չունեի, որ այդ գերմանացի ինժեները կհայտնվի իմ պատմության մեջ և իր փայտե եռոտանիով տեսախցիկով կլուսանկարի Սիոսեփոլը։ Քանի որ ծանոթ էի գերմաներենին, սկսեցի ուսումնասիրել նրա կյանքը և խորասուզվեցի նրա՝ Սպահանից արված լուսանկարների մեջ։ Բանը նրան հասավ, որ երբ նայում էի նրա Սպահանի տան նկարին, թվում էր՝ անցյալ եմ մտնում, լսում կյանքի ձայնը այդ սև ու սպիտակ, գեղեցիկ բնապատկերի միջից և այն օթյակաձև պատուհաններում տեսնում եմ Հոլսթրին ու կնոջը՝ Մարիամ Հախնազարին։ Հենց այդ արտասովոր զգացողություններից էր, որ թույլ տվեցի նարատորը ինչ-որ տեղ ասի. «պապան ունի նրա նկարների գիրքը։ Անունը Հոլթսթր է։ Պապան ասում է՝ Սպահանում մարդիկ չեն մեռնում, պատմության գիրկն են անցնում»։ Այդպես, Գուզլի քարտեզներում տեսա Վանք եկեղեցին ու վարդապետ Կեսարացու արձանը։ Տասնյակ հողվածներ կարդացի եկեղեցու և վարդապետ Կեսարացու մասին և շարունակ փնտրում էի, թե վարդապետի՝ եկեղեցու դիմացի արձանի ձեռքին ինչ կա։ Սպահանի ու Ջուղայի մասին այնքան լուսանկարներ ու տեսանյութեր նայեցի, որ զգացի՝ պատկերացնում եմ պատմվածքիս մթնոլորտը ոչ միայն ներկայում, այլ նաև այն ժամանակ, երբ Հոլսթրը կամ վարդապետ Կեսարացին շնչում էին Սպահանում։ Երբ գրելն ավարտեցի, ընկերոջս միջոցով պատմվածքս մի հայուհու հանձնեցի։ Նա ասաց, որ կարդալիս հուզվել է, և իրեն թվացել է՝ կարծես ինքն է պատմության հե-

րոտը, և զարմացել, թե ինչպես եւ կարողացել պատկերել հայ ընտանիքի: Այդ ժամանակ էր, որ հասկացա՝ պատմվածքը պատրաստ է, գործս՝ ավարտուն»²:

Հեղինակի այս խոսքերից կարելի է ենթադրել, որ հայկականությունը տվյալ պատմվածքում ավելի շատ գեղարվեստական պատկերավորման միջոց է: Այս հարցը պարզելուց հետո փորձենք հասկանալ, թե ինչ պլոտե ունի պատմվածքը: Պատումի գլխավոր կերպարը Արլինն է՝ Սպահանում բնակվող Ստեփանյանների ընտանիքի դպրոցահասակ դուստրը, որի հայրը կոտրում է իր ոտքը, և տնային բուժումների համար իրենց տուն է գալիս իրանցի երիտասարդ մի բժիշկ: Հետագայում ամբողջ պատմվածքը զարգանում է Արլինի և բժշկի՝ կիսով չափ իրական, կիսով չափ երևակայական ու ցնորական սիրո դրվագներով: Եվ նրանց սերն էլ կարծես մի յուրօրինակ «Ախթամար» լինի: Արլինն ինքն էլ, հասկանալով, որ հրապուրված է մուսուլման երիտասարդով, գիտակցում է, որ իր սերը դատապարտված է ձախողման՝ մտածելով. «....ամաչում էի, որ աղոթում եմ՝ հայրս երբեք չլավանա» (152, 1399, هما جاسمی) կամ «....եթե պապան գլխի ընկնի, որ սիրահարվել եմ մի մուսուլման տղայի» (152, 1399, هما جاسمی):

---

² از پرسرزنی میان عکس‌های قدیم اصفهان تا خلق آختامار

<http://isfahanziba.com/news/4811/%D8%A7%D8%B2-%D9%BE%D8%B1%D8%B3%D9%87%E2%80%8C%D8%B2%D9%86%DB%8C-%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D8%B9%DA%A9%D8%B3%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%82%D8%AF%DB%8C%D9%85-%D8%A7%D8%B5%D9%81%D9%87%D8%A7%D9%86-%D8%AA%D8%A7-%D8%AE%D9%84%D9%82-%D8%A2%D8%AE%D8%AA%D8%A7%D9%85%D8%A7%D8%B1>, 21.12.2021.

Պատմվածքում մի յուրօրինակ թելով հեղինակը հյուսում է Արլինի հոգեկան անառողջության փաստը: Խոսվում է նրա շփոթվածության, շարունակական ձայներ լսելու, բժիշկներին այցելության ու դեղահաբերի մասին: Հերոսուհու աչքին հաճախ են պատկերվում տեսիլքներ, որոնցից մեկն էլ, պարզվում է, բժշկի հետ իր սիրո պատմությունն ու «Ախթամարի» Թամար դառնալն է: Հետաքրքիր կերպով է հեղինակը բացում Արլինի հոգեկան խնդիրների կծիկը: Արլինը ասում է՝ «...բայց ես հենց այդ պատուհաններից (նկատի ունի Միոսեփովի օթյակները Ա. Բ.) էի նայում Ջայանդեռուդին, երբ մի օր հայելին ձեռքիցս ընկավ, և ջուրը տարավ այն: Այդ նույն օրն էր, որ նա խեղդվեց: Փնտրեցի նրան պապայի բոլոր գրքերում, Ջայանդեռուդի բոլոր լուսանկարներում, Սպահանի ողջ պատկերներում»³: Այստեղ է, որ պարզվում է՝ նրանց սիրո ցնորական լինելը, քանի որ ցամաքած Ջայանդեռուդն ինչպես կարող է քշել տանել հայելին, իսկ պատմվածքի վերջում էլ, այս կծիկն էլ ավելի բացելով, Արլինի մայրը դիմում է հոգեբույժին. «....Բժիշկ, որնէ մեկը չի խեղդվել. առհասարակ ուր է ջուր, որ: Անցած տարի մի ուսանող տղա էր գալիս մեր տուն՝ ամուսնուս ոտքը բուժելու: Նա էլ հետո գնաց Թեհրան» (162, 1399 هـ جاسمی):

Պատմվածքի ժամանակը և տարածությունը ևս հաճախ են փոխվում: Առաջին հայացքից թվում է, թե գործողությունները ներկայում են՝ ժամանակակից Սպահանում, սակայն հերոսները մի յուրօրինակ «ճամփորդության» են ենթարկվում գրքերի, լուսանկարների ու համացանցի միջոցով: Հատկա-

³ «Ախթամար» պատմվածքը հայերեն թարգմանությամբ հասանելի է <https://www.cultural.am/hy/2020-03-06-09-14-27/grakanutyun/3543-homajasemi-axtamar> հղումով:

նշական է, որ, ի տարբերություն, ժամանակի հոսքի այլ ստեղծագործությունների՝ այստեղ նկատելի է, թե որոնք են այն միջոցները կամ վերջնակետերը, դեպի որը պիտի ճամփորդեն հերոսները: «Ախթամար» պատմվածքում դրանք երեքն են՝ **«Ախթամար» լեզենդը, Խաչատուր Կեսարացին և Էռնեստ Հոլսթրը**՝ իր կնոջ Մարիամ խանումի հետ:

Ինչպե՞ս է հայկական լեզենդը հյուսվում սպահանյան այս պատմությանը: Ստեփանյանների տուն եկող բժիշկը ասում է, որ ճանապարհին մի հրուշականոց կար՝ հետաքրքիր մի անվամբ՝ Ախթամար՝ հարցնելով դրա պատմությունը: Եվ հենց այդ հրուշականոցի անունն էլ դառնում է կամուրջ լեզենդի ու կիսալեզենդ սիրո պատմությունների միջև, որտեղ պիտի հոսեն ժամանակն ու տարածությունը: Երբ նա իմանում է Թամարի ու երիտասարդի սիրո տխուր վախճանի մասին, Արլինի ցնորքներում իրենց սերը համեմատում է այդ լեզենդի հետ՝ Արլինին էլ այսուհետ անվանելով Ախթամար:

Երկրորդ հարցը, որ տալիս է բժիշկը Ստեփանյաններին, Խաչատուր Կեսարացու՝ Ջուղայի եկեղեցու դիմաց դրված արձանի ձեռքի առարկայի վերաբերյալ է: Բժիշկը զարմացած հարցնում է. «...Ներքնում տեսա՝ գրված էր *Վարդապետ Կեսարացի*⁴՝ Մերձավոր Արևելքի առաջին տպարանի հիմնադիր, բայց ինչքան նայեցի, չհասկացա՝ ձեռքում ինչ է բարձրացրել»⁵: Հենց այս հարցն է, որ տանջում է Արլինին և հանուն իր սիրելի

---

⁴ Խաչատուր Կեսարացի (1590-1646): Եղել է Նոր Ջուղայի առաջնորդը և Ս. Ամենափրկիչ վանքում (վանահայր 1620-1646 թվականներին) կատարել է կրթական-լուսավորական աշխատանք: Իսկ 1638 թ. հիմնել է Իրանի առաջին տպարանը:

⁵ «Ախթամար» - Հոմա Ջասեմի <https://www.cultural.am/hy/2020-03-06-09-14-27/grakanutyun/3543-homa-jasemi-axtamar>, 21.12.2021.

բժշկի պատրաստ է տառապել, տքնել՝ գտնելու, թե ինչ կա Խաչատուր Կեսարացու ձեռքում: Եվ շատ հետաքրքիր է այդ տեղեկությունը իմանալու ողջ տքնանքի նկարագրությունը, որը ինչ-որ տեղ անգամ հիշեցնում է հայոց այբուբենի երկնում-մը: «...Մինչև ուրբաթ ում տեսա, հարցրի, բայց որևէ մեկը չգիտեր՝ վանահոր ձեռքում ինչ է: Գիշերը հասա համացանցի ջանին և մինչև լուսադեմ ամենուր տակնուվրա արեցի: Ի վերջո, Ազատ Մաթյանի⁶ բանաստեղծություններից մեկում գտա այն առարկան, որ վանահայր Կեսարացու ձեռքին էր: Բանաստեղծությունը ոգևորված երեք անգամ կարդացի ու աչքերս փակեցի: Տեսա մանրավաճառների, որ դուրս էին գալիս Վանք եկեղեցու կողքի խանութներից: Անհասկանալի ժխտքին խառնված նրանց ոտնաձայները զրնգացին գլխումս: Բոլորը հավաքվեցին ավազանի դիմաց, ուր վանահոր արձանն էր դրված: Հետո նրանցից մեկը ձեռքը երկարեց՝ մատնացույց անելով վանահոր ձեռքի մետաղը: Աչքերս բացեցի: Մաթյանի բանաստեղծության բառերը մեկիկ-մեկիկ անհետանում էին էկրանի վրայից: Ինչքան կտտացնում էի, անօգուտ էր. ստեղնաշարս շարքից դուրս էր եկել: Մոնիտորը մթնեց, թրթռաց, և սենյակումս քստքստոց լսվեց: Վանահայրը իջավ պատվանդանի վրայից, անցավ սաղր ավազանի միջոց և երբ քայլում էր դեպի եկեղեցի, հետևից ջրի բարակ հետք էր նշմարվում: Երբ հասավ ժամի աշտարակի տակ, մի քանի վայրկյան կանգնեց: Վեղարի տակից դեմքը դժվարությամբ էի տեսնում: «Ես Խաչատուր Կեսարացին եմ և մի քանի հարյուր տարի անց վերադարձել եմ Ջուղա՝ ձեզ համար հիմնած տպարանի տառերը փնտրելու»: Եկեղեցու բակում նրա ոտնաձայներն էին լսվում: Վանահայրը

⁶ Ազատ Մաթյան (ծնվ.՝ 1942)՝ իրանահայ բանաստեղծ և թարգմանիչ:

բացեց փայտե մի շինության դուռ, որը մինչև այդ չէի տեսել եկեղեցու շրջակայքում, մտավ ներս և կանգնեց կապույտ լուսի տակ՝ կամարակապ ու փոքրիկ պատերով սենյակում, սեղանի վրայից վերցրեց մի հին գիրք, մատը հպեց շապիկի վրայի խունացած գրությանն ու ասաց. ««Դավթի սաղմոսներ»՝ սա առաջին գիրքն է, որ երեք հարյուր ութսուն տարի առաջ տպագրեցինք այստեղ»։ Այնուհետև սենյակի փայտե ու մետաղե գործիքների մեջ փնտրեց իր տպարանի հին տառերը։ Երբ դուրս եկավ շինությունից, բռան մեջ մի բան էր պահել։ Ամենուր մթնել էր։ Անցավ ժամացույցի աշտարակի տակով և նորեն կանգնելով հրապարակում՝ իր մշտական պատվանդանի վրա, ձեռքը վեր բարձրացրեց ու ասաց. «Սա հենց Ջուղայի տպարանի առաջին տառն է, որ մատներիս արանքում է»» (157, 1399, هما جاسمی):

Հաջորդ «կամուրջը», որ ապահովում է պատումի տարածաժամանակային անցումը հյուսվում է Էռնեստ Հոլսթրի կերպարի շուրջ։ Նա էլ, ինչպես Խաչատուր Կեսարացին, եղել է իրական անձնավորություն՝ մեծ ավանդ ունենալով Սպահանի կյանքում։ Հոլսթրը (1835-1911) գերմանացի ինժեներ և լուսանկարիչ էր, որ 1863 թ. առաջին անգամ գնաց Սպահան, այնտեղ ամուսնացավ Մարիամ Հախնազար անունով մի հայ աղջկա հետ։ Սպահանի շատ լուսանկարներ հենց նրա կողմից են արվել⁷։ Պատմվածքում նրա լուսանկարների գիրքը կապ է ստեղծում հին ու նոր Սպահանների միջև, իսկ հայուհու հետ ամուսնացած գերմանացի Հոլսթրը ասես այն կերպարն է, որ պիտի հեռվից խիզախություն պարզկի մուսուլման

⁷ Ernst Hoeltzer and his shots of 19th-century Isfahan
<https://www.tehrantimes.com/news/458018/Ernst-Hoeltzer-and-his-shots-of-19th-century-Isfahan>, 21.12.2021.

բժշկին՝ խոստովանելու իր սերը Արլինին: Եվ պատահական չէ Արլինի հարցը՝ բժշկին. «....Որ ի նչ ես անընդհատ նկարում ինձ: Չլինի՞ ուզում ես էն գերմանացու նման հայ կին առնել...» (155, 1399, هما جاسمی): Եվ ինչպես նման են Հոլսթրի ու մուսուլման բժշկի կերպարները, այնպես էլ զուգահեռվում են Մարիամի ու Արլինի ճակատագրերը: Արլինի ցնորքներում ականատեսն ենք լինում նաև 19-20-րդ դարից եկած այդ կնոջը, որ հերոսուհուն պիտի ասի. «....Աղջի՛կս, ժամանակը կանգ է առել Էռնեստի լուսանկարներում» (155, 1399, هما جاسمی):

Բայց պետք է հիշել, որ այս ամենը՝ Արլինի սիրո փոխադարձ լինելը, Կեսարացու, Հոլսթրի ու Մարիամ Հախնազարի՝ ժամանակակից օրերում հայտնվելը սոսկ հերոսուհու հոգեկան անառողջության արդյունքն են, և բուժվել նշանակում է մեռցնել, սպանել այն ողջ երազը, որ հյուսել էր Արլինը և այդ տաքուկ աշխարհում էլ ապրում էր: Իսկ արդեն պատմվածքի վերջում կարդում ենք. «....Դեղերի թիվը երբ մեծացավ, էլ ո՛չ հետն էի խոսում, ո՛չ է; տեսնում: Երբ նստում էի տաղավարում, պապայի գրքում նայում Սպահանի հին նկարները, Հուլթսրի տունը, որ գունագարդ պատուհաններ ուներ: Կարող էի Մարիամ խանումի պես կանգնել պատշգամբներին ու տեսնել Զայանդեռուղը կամ Սիոսեփոլի պատուհաններին հայելին ձեռքս առնել ու սպասել նրա գալուն» (155, 1399, هما جاسمی):

Ժողովածուի՝ հայերին անդրադարձող հաջորդ պատմվածքը «Անետն ու Այլինը»-ն է: Սա ողբերգական պատմություն է երկու քույրերի, նրանց մենության ու դժբախտության մասին: Ինչպես նախորդ երկում, այստեղ ևս հանդիպում ենք մուսուլմանի և քրիստոնյայի սիրո դրվագի, որը, ի տարբերություն «Ախթամար»-ի, դարձել է ամուսնություն: Խոսքը պատումի նարատորի՝ Էսիի և Այլինի մասին է: Հետաքրքիր է, որ

նրանց ամուսնությունը ևս միանշանակ չի ընդունվում, հատկապես՝ ընտանիքի ավագ անդամների կողմից: Ահա, օրինակ, Էսիի մայրը ասում է. «.... *Էսի՛, էդ քո արածը հեջ քանի նման չի. ցեղում էսքան աղջիկ ունենք, գնացիր հայ աղջկա հետևի՛ց*» (88, 1399, هما جاسمی):

Սակայն պատմվածքում առաջնային չէ հենց այս խնդիրը, և հեղինակը բնավ իր առաջ չի դնում հարցին որևէ կերպ գնահատական տալ: Պատումի առանցքը չարաբաստիկ մի պատահար է, որի արդյունքում զոհվել են Անետի ամուսինը՝ Էդվինը և երկու մանկահասակ զավակները: Անետն էլ, աշխարհից կտրված, եկել-հաստատվել է այն ձորի հարևանությամբ, որտեղ տեղի է ունեցել աղետը՝ ապրելով մի փոքրիկ խրճիթում: Հեղինակը վարպետորեն է հյուսել Անետի խռովքը աշխարհից, նկարագրել նրա մենությունը մութ ու ցուրտ խրճիթում, որի պատուհանները չունեն ապակի, և դրանց փոխարինող մոմլաթները քամու հետ դիվային աղմուկ են բարձրացնում: Անետի կերպարին զուգահեռ՝ ականջալուր ենք լինում Այլինի՝ նարատորի կնոջ հոգեկան ծանր ապրումներին: Մեղքի զգացումից, անգործությունից, քրոջ ծանր ու դժբախտ ճակատագրի համար շարունակական մտածմունքներից այս կինը նախ կորցնում է իր հիշողությունը, ապա՝ մահանում: Եվ միայն պատմվածքի վերջում է ընթերցողն իմանում, որ Էսին եկել էր Անետի մոտ՝ հայտնելու Այլինի մահվան մասին, սակայն գերադասում է վշտահար քրոջ սիրտը էլ ավելի չճանրացնել՝ թողնելով, որ ապրի իր ցնորքների աշխարհում: Իսկ ցնորքներ, միանշանակ կան. օրինակ՝ հեղինակը ներկայացնում է՝ ինչպես է «սահմանային վիճակի» հասած Անետը պատմում, թե ամուսինն ու երեխաները հաճախ են գալիս իր խրճիթ՝ ասելով. «.... *Գիտե՞ս՝ խոսելն ինչու չեմ մոռացել: Մեկ-*

*մեկ էդվինը գալիս է էստեղ, նստում է կողքս՝ էս թախտին, գրուցում եմ նրանց հետ, երեխաներս խաղում են, մենք էլ՝ նա-
յում նրանց: Միշտ չէ, որ գալիս են, բայց գալիս են» (92, 1399 هما
جاسمی):*

Թե՛ «Ախթամար» և թե՛ «Անետն ու Այլինը» պատմվածքնե-
րում հեղինակը հատուկ ուշադրություն է դարձրել ցավի, դառ-
նության պատճառով ճակատագրի լուսանցքում հայտնված
հերոսների ներաշխարհի խորքերը թափանցելուն, և հաջողու-
թյան գաղտնիքն էլ թերևս գրողի հոգեբան լինելն է:

Հետաքրքիր է, թե ինչ միջոցներով է Ջասեմին իր այս
պատմվածքներում ստեղծել հայկական միջավայրը: Առաջին
հերթին հեղինակը դիմել է լեզվական միջոցներին. այսինքն՝
պարսկերենով գրված հայերեն բառերի, արտահայտություն-
ների միջոցով ասես հայկական շղարշ է տվել իր ստեղծագոր-
ծություններին: Դրանցից են «բարև», «պապա», «Արլին, կոֆե
ուզո՞ւմ ես», «մի՛ վախեցիր», «չէ», «այո» և այլ բառերը և նախա-
դասությունները:

Հաջորդիվ նկատելի է կրոնական կոնտեքստը: Ինչպես գի-
տենք՝ հայերը Իրանում կրոնական փոքրամասնություն են, և
իրանցիները հաճախ մի արտասովոր խորթությամբ, հե-
տաքրքրասիրությամբ են հայացք գցում հայկական եկեղեցի-
ներին, այնտեղի իրականությանը, որը միանշանակ տարբեր-
վում է իսլամականից: Այսպես, երկու պատմվածքներում էլ
յուրօրինակ ակնածանքով ու խորհրդավորությամբ է խոսվում
հայկական եկեղեցիների՝ Վանքի, Սուրբ Սարգսի մասին: Օրի-
նակ՝ «Անետն ու Այլինը» պատմվածքում երբեք եկեղեցի
չմտած Էսին զարմացած ասում է. «... *էս խաչերը մարդուն
«Դրակուլայի» ֆիլմերն են հիշեցնում: Ես մինչև հիմա ոչ մի
եկեղեցի չեմ մտել. վամպիր-մամպիր չհարձակվե՞ն վրաներս»*

(90, 1399, هما جاسمی) : Ապա կարդում ենք եկեղեցու խնկաբույրի, միստիկ լուսության, խորանում փակցված Մարիամ Աստվածածնի նկարի մասին: Հեղինակը նաև հետաքրքիր կերպով է անդրադառնում եկեղեցուն աղոթող տարեց հայուհիներին: Նրանց անվանելով կարճիկ գուլպաներով ու մուգ գլխանոցներով «կանայք, որ իրենց երիտասարդությունը կարծես կորցրել էին քթոցների, եփված սուրճի հոտերի ու փողոցային փսփսուցների արանքում» (90, 1399, هما جاسمی):

Եզրակացություն

Հոմա Ջասեմիի «Ախթամար» ժողովածուի երկու պատմվածք՝ «Ախթամար»-ը և «Անետն ու Այլինը» հյուսված են հայերի շուրջը և նրանց մասին են: Հեղինակը ներկայացրել է իրանահայ երկու ընտանիքների կյանքը, նրանց անձնական, մեծ ու փոքր խնդիրները: Երկու պատմվածքներում էլ հայկական թեմատիկան զուտ գեղարվեստական արտահայտչամիջոց է՝ երկն ավելի հետաքրքիր ու յուրահատուկ դարձնելու համար: Հայկականությունն ապահովելու համար հեղինակը «Ախթամար» պատմվածքում անդրադարձել է հայկական համանուն լեգենդին, Խաչատուր Կեսարացու և Էռնեստ Հոլսթրի կերպարներին: Երկու պատմվածքներում էլ Ջասեմին հայկական միջավայրին համ ու հոտ տալու համար մեծ տեղ է հատկացրել քրիստոնեական տարրերին՝ հայկական եկեղեցիներ, աղոթքներ, ինչպես նաև պարսկատառ հայերենով գրված որոշ բառերի:

**THE ARMENIAN CHARACTER IN THE HOMA DJASSEMI'S
"AKHTAMAR" COLLECTION**

Two short stories from the collection "Akhtamar" by Homa Djassemi, "Akhtamar" and "Anet and Aylin" are about Armenians. The author presented the life of two Iranian-Armenian families and their personal, big and small problems. In both stories, the Armenian theme is purely an artistic expression to make the composition more interesting and unique. To ensure Armenianness, in the story "Akhtamar" the author touched upon the Armenian legend of the same name, the characters of Khachatur Kesaratsi and Ernest Holster. In both stories, Djassemi devoted a lot of space to Christian elements: Armenian churches, prayers, as well as some words written in Armenian with Persian script to emphasize the Armenian environment.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հովա Ջասեմի, «Ախթամար», <https://www.cultural.am/hy/-/2020-03-06-09-14-27/grakanutyun/3543-homa-jassemi-axtamar> :
2. Հովա Ջասեմի, «Անետն ու Այլինը», <https://granish.org/anetn-u-ayliny/>:
3. Homa Djassemi – Akhtamar, Tehran, Iran, 2021.
4. Ernst Hoeltzer and his shots of 19th-century Isfahan, <https://www.tehrantimes.com/>.
5. هما جاسمی - پدرم <https://shahrvand.com/archives/109480>.
6. - از پرسرزمی میان عکس‌های قدیم اصفهان تا خلق آختامار <https://isfahanziba.com/>.